

Kokkuvõte „Eesti 2035“ strateegia üle-eestilistel seminaridel tehtud ettepanekutest

Eesti riigis vajalike muudatuste kohta

Juuni 2019

Ettepanekud teemade kaupa

Haridus

- **Panna rohkem rõhku eluoskuste, õpioskuste ja loovuse arendamisele** (töõharjumused, meeskonnatöö oskused, koostöö oskused, loogiline mõtlemine, ettevõtlikkuse arendamine).
- **Populariseerida õpetajaametit.** Leida võimalused haridusvaldkonda noorte tugeva ettevalmistusega inimeste toomiseks.
- **Ühtlustada kutse- ja keskharidus.** Igale keskkoolilõpetajale kutse. Samas mõlemast peaks olema võimalik jätkata akadeemilist karjääri. Kutsekoolid integreerida elukestvasse õppesse. Soodustada lõimumist koolide vahel – üldhariduskoolide ja kutsehariduskoolide ning kutsehariduskoolide ja kõrgkoolide vahel.
- Siduda hariduse **rahastamismudel tulemustega.**
- **Soodustada täiskasvanute enesetäiendamist.** Efekttiivne ümberõpe – kindla aja jooksul teatud tase. Tehnoülevaatus kutseõppes, võimalus ennast täiendada ja uute teadmistega kurssi viia. Ümberõpe iga 10 aasta tagant. 3 kutset eluaja jooksul (erinevad ametid, erinevat tüüpi töökohad). Kolmas puhkepäev õppimiseks ja enesetäiendamiseks. Tasuta huviharidus kõigile ja igas vanuses.
- **Rakendada 21. sajandi kooli,** kus andmete ja tausta põhjal soovitatakse kursusi ja täiendõpet.
- **Suurendada paindlikkust** – lubada erinevat tüüpi koole ja õpetamismudeleid. Õpetajad olgu liikuvad, kool ei tähenda koolimaja. Võimaldada võtta erinevaid kursuseid erinevates kohtades lähtuvalt inimese vajadustest ja huvist. Rakendada **kooliampsude** süsteemi.
- Minna üle täielikult eestikeelsele haridusele. Hoida ja arendada eesti keelt ja sõnavara. Võõrkeelte õpe kohustuslikuks esimesest klassist. Õpetada koolides võrdselt eesti, vene ja inglise keelt.

Tervis

- **Rohkem rõhku ennetusele** ja hoiakute muutmisele, sealhulgas **vaimse tervise** teemadele.
- **Soodustada liikumist** tervisemurede ennetuseks, tasuta trennid, töökeskkonna kujundamine liikumist soodustavaks, **juhtimiskultuuri arendamine** vaimse tervise heaks, ennetus ja teavitus juba lasteaias, pakkuda **kättesaadavaid alternatiive alkoholitarbimisele.**
- **Panna suuremat rõhku meeste tervisele** (tervisekäitumise parandamine ja parem eeskuju järeltulevatele põlvvedele).
- **Teha kohustuslik terviseaudit** (tehnoülevaatus) igale inimestele iga viie aasta järel.
- **Rakendada soodustusi tervisliku käitumise eest.**
- **Arendada personaalmeditsiini.**

Ühiskond ja kogukonnad

- **Rakendada alt-üles põhimõtteid** otsustamisel ja juhtimises, kogukondade tugevdamine. Leader põhimõtte rakendamine asjade korraldamisel.
- **Suurendada kodanikuühiskonna osalust poliitikate elluviimisel** (nt kogukondlikud lahendused eakate hoolduses).
- **Toetada noorte omaalgatust ja ettevõtmist** (mentorlusprogrammid, koostööplatvormid, vanemate tähelepanu laste tegemistele).

- **Suurendada põlvkondade sidusust.** Igale perele kolm vanaema, ehk soodustada noorte ja vanemaealiste koostööd. Elukaare elamud, kus elavad mitu põlvkonda koos ja toetavad üksteist. Erinevate inimeste ja rahvuste kontaktide ja koostöö soodustamine.
- **Väärtustada ühiskondlikku ja vabatahtlikku tööd** ja luua selleks võimalusi.
- **Rakendada vastutuskohustust** – isikliku vastutuse võtmine elukeskkonna ja ühiskonna kujundamisel.
- **Tagada toetusmeetmed noortele peredele.** Lasterikaste perede soodustamine.
- **Soodustada vanemaealiste aktiivsust.** Ettevõtlusvõimalused ja töötamisvõimalused erinevate sihtgruppidele.
- **Reformida sotsiaalhoolekannet.** Erivajadustega inimeste tegelike vajaduste teadvustamine ja arvestamine erinevates valdkondades. Tagada koostöö ja aktsepteerimine ning võrdsed võimalused.

Riigiasjade korraldamine, sh kohalikul tasandil

- **Muuta riik kompaktsemaks ja tõhusamaks.** Vähem ministeeriume ja riigiasutusi. Andmete parem kasutamine. Erinevate valdkondade ja tasandite (KOV, ministeerium) koostöö parandamine.
- **Parandada kommunikatsiooni riigi ja inimese vahel,** mõlemas suunas.
- **Rakendada avalike teenuste tellerid** (üks koht riigi ja KOV teenuste kättesaamiseks). Teenused inimeste juurde või inimesed teenuste juurde. Kohustuslikud teenused tasuta.
- **Tagada kodanikuühiskonna osalemine riigi juhtimises.** Tallinnast väljast vaadet ning eri vanuses ja taustaga inimeste arvamust tuua otsustusprotsessi.
- **Väärtustada lasterikkaid peresid,** nt siduda pension laste arvuga.
- **Kaotada pensioniiga ja pensionid.** Riigil ei ole tulevikus niikuinii raha pensioni maksmiseks. Ärgitada inimesi ise oma tulevikku kindlustama, leida kogukondlikke lahendusi.
- **Vaadata üle maksusüsteem.** Vaja olla tulevikuks ja muutusteks valmis. Investeeringutele soodsam maksukeskkond.
- **Uuendada valimissüsteemi.** Valimistel avatud nimekirjad. Valimissüsteemis võimaldada hääli tagasi võtta.
- **Vaadata üle rollijaotus riigijuhtimises.** Peaministrile suurem roll strateegiate elluviimiseks. Riigikogule suurem roll riigiasjade korraldamisel.
- **Reguleerida avaliku huvi teenused täpsemalt,** et oleks kava, millised teenused peaksid ja võiksid igas piirkonnas kättesaadavad olla ning millistel tingimustel (e-teenus, teenus x km kaugusel jm).
- **Tekitada ühised ja ühtsed lahendused kohalike omavalitsuste arengu tagamiseks** (kodulehed, IT lahendused, planeeringute metoodika, teenuste standardid jne)
- **Luu kohalikele omavalitsustele tööriist kohalike arenduste planeerimiseks.** Rakendada kohalike arenduste puhul ühiskondlikku kokkulepet (tulumishuvi).
- **Anda kohalikele tasandile rohkem otsustamisvabadust, vähem sekkumist.** Raha ja ülesanded kohalikele omavalitsustele. Riigile jääks järelevalve funktsioon. Optimaalse ja jõukohase teenuste taseme tagamine kohalikul tasandil.
- **Anda kohalikele omavalitsustele rohkem vabadust ettevõtluskeskkonna kujundamiseks.** Osa riigimaast kohalike omavalitsuste kasutusse ettevõtlike arendamiseks (nt munitsipaalkinnisvara jaoks).

Regionaalarenguks ja ääremaastumise vältimiseks

- **Rakendada soodustused ja maksuerisused** regionaalselt ja ettevõtlastele väljaspool keskusi (kulutuste tasandamiseks. Piirkondliku rahastamismudeli muutmine, et ei sõltuks inimeste arvust.
- **Tagada eelisjärjekorras teenused** teatud arenduspiirkondades väljaspool keskusi.

- **Arendada siseriiklikke ja riigipiiriüleseid ühendusi** majanduse arengu toetamiseks ja ligipääsetavuse tagamiseks (õppimiseks, töötamiseks, reisimiseks). Terve Eesti tugevam ühendamine: Tallinn-Tartu maantee; Riia-Tartu-Tallinn rongliin; Valga-Koidula-Pihkva rongiliin; Tartu lennujaam. Kogu taristu reform lähtuvalt inimeste vajadustest ja koondumisest (vesi, elekter, teed, ühendused, ühistransport jne). Analüüsida rahvastiku jaotust juulikuus (positsioneerimise abil), et saada teada, kus inimesed tegelikult tahavad olla.
- **Soodustada nutikate kinnisvaralahenduste loomist**, tühjade hoonete kasutuselevõtt. Vajadusel muinsuskaitse reeglid paindlikumaks, et oleks lihtsam kinnismälestisi kasutusele võtta mitte neid lagunema jätta. Kinnisvaramaks regioonide ühtlustamiseks. Elamumajanduse meetmed maapiirkondades.
- **Rakendada regionaalset koefitsienti struktuurivahendite toetusmeetmetel**, vähendada omaosalust, rohkem otsustamist kohalikule tasandile. Jagada Eesti kaheks eurotsooniks (NUTS2).
- **Alustava ettevõtja toetus**, väiksem omaosalus toetustele, laenude ja käenduste tingimused üle vaadata.
- **Rakendada paindlikud õppimis- ja töötamisvõimalusi** - e-lahendused, kaugtöö võimaluste arendamine, ligipääsetavuse tagamine. Kõrghariduse omandamise võimalused igasse maakonda.
- **Soodustada ülikoolide, asutuste, organisatsioonide liikumist pealinnast välja.**

Majandus, ettevõtlus ja töötamine

- **Tagada uuringute ja analüüside erapooletus** suurte investeeringute puhul. Ei tohiks olla rahastaja poolt mõjutatud tulemusi.
- **Arendada mahemajandust ja ökoriiki.** Kemikaalide kasutuse vähendamine. Biomajanduse edendamine. Väärtusruumi kujundamine. Nügimise ja seadusandlusega toetada jätkusuutlikku käitumist.
- **Soodustada ettevõtluses innovatsiooni ja teadmistepõhisust**, sh teadus-arendustöö osakaalu ettevõtluses. Suurendada ühiskondlikku tellimust teadusele.
- **Teha arenevate tehnoloogiate seiret** riiklikul tasandil. Määratleda prioriteedid ja investeerida tulevikuvaldkondadesse. Haarata riiklikku initsiatiivi uute lahenduste väljatöötamisel.
- **Tuua suurem tähelepanu tootmise arendamisele.** Tootmissektori rolli kasvatamine.
- **Soodustada sini- ja hõbemajandust.** Sotsiaalse ettevõtluse soodustamine.
- **Reformida tööõnne, -aega ja -vormi.** Paindlikkuse ja osajaga tööga arvestamine ja sotsiaalsete garantiide tagamine. Juhtimiskvaliteedi arenguhüpe.
- **Viia läbi kolme töökarjääri reform** – soodustada rohkem kui ühes ametis töötamist elu jooksul (valdkodade vahetused, erinevad töö tüübid, ümberõpe).
- **Minna üle lühemale töönaädalale** (4-päevasele või 30-tunnisele töönaädalale). Efektivsem töö, rohkem aega ja tähelepanu perele ja lastele.

Kultuuripärand

- **Kultuuriväärtuste säilitamiseks** toetada mälestiste ja pärandmaastike omanikke.
- **Soodustada kinnismälestiste kasutuselevõttu.** Vajadusel leevendada muinsuskaitseenõudeid.
- **Toetada kultuuripärandi väärtustamist**, kultuuri hoidva taristu arendamist.
- **Hoida ja arendada eesti keelt.** Toetada eestikeelse laulupeo ja teiste kultuuripidude jätkamist.

Ettepanekud seminaride kaupa

Paide (03.06.2019)

- **Reformida haridust** – suurem rõhk õpioskuste ja loovuse arendamisele mitte faktide tuupimisele. Paindlikkuse suurendamine (vaja on eri tüüpi koole). Koolirõõmu tagamine. Tehnoülevaatus hariduses – võimalus ennast täiendada (garantii korras) peale eriala omandamist kogu elu jooksul.
- **Luu** (KOV-idele) **tööriist kohalike arenduste planeerimiseks**. Kohalike arenduste ühiskondlik kokkulepe (talumishuvi).
- **Vaadata ümber suurte investeringute puhul uuringute rahastamismudel**, et vältida erapoolikust (rahastaja poolt mõjutatud tulemused).
- **Anda kohalikule tasandile rohkem vabadust** ettevõtluskeskkonna kujundamiseks. Vähem sekkumist, rohkem otsustamisvabadust ja raha kohalikule tasandile. Riigi omandist mingi osa KOV kasutusse (riigimaa, munitsipaalkinnisvara, munitsipaalmaa).
- **Tugevdada kogukondi, alt-üles põhimõtte rakendamine** juhtimises ja asjade korraldamisel. Leader põhimõtte rakendamine strateegiate tegemisel.
- **Tõsta tervises** rõhku ennetamisel. Kohustuslik terviseaudit (tehnoulevaatus) inimestele iga viie aasta järel.

Tartu (04.06.2019)

- **Teha hariduses** läbivaks ettevõtlusõpe. Populariseerida õpetajaametit, tuua haridusvaldkonda tööle noori tugeva ettevalmistusega inimesi. Keskenduda eluoskuste õpetamisele kõikides haridustasanditel. Pakkuda täiendõppevõimalusi läbi terve elukaare riigi ja tööandja poolt. Üleminek täielikult eestikeelsele koolile. Kutse- ja keskhariduse tasakaalustamine ja ühtlustamine, igale keskkoolilõpetajale mingi kutse.
- **Mahemajandus ja ökoloogiline riik**. Biomajanduse edendamine, väärtusruumi kujundamine. Nügemise ja seadusandmusega toetada jätkusuutlikku käitumist.
- **Kultuuriväärtuste säilitamiseks** toetada mälestiste omanikke, sh pärandmaastikke koostöös inimkeskkonnaga).
- **Propageerida ettevõtluses** innovatsiooni ja teadmispõhisust. Suurendada ühiskondlikke tellimust teadusele. Suurendada teadus-arendustöö osakaalu ettevõtluses.
- **Luu regionaalarengu** ühtlustamiseks soodustused majandusele väljaspool keskusi (kulutuste tasandamiseks maksuerisused). Arenduspiirkonnad maal, kus tagatakse eelisjärjekorras teenused. Pealinn Tartusse.
- Võimendada **kodanikuühiskonda** kohaliku tasandi poliitikate kujundamisel ja nende elluviimisel (osalusdemokraatia ühtlustatud süsteem, kogukondlikud lahendused vanurite hoolduses).
- **Anda riigivalitsemises** peaministrile suurem roll strateegiate elluviimiseks. Põhiseadus kõigile (riik ei ole ainult inimestele). Riik kompaksemaks (teenused inimeste juurde või inimesed teenuse juurde). Andmete parem kasutamine, teenused inimkesksemaks. KOV pädevuse ja vastutuse suurendamine, riigile järelevalve roll. Kodanike tähenduslikum osalemine riigivalitsemises.

- **Panna tervises** rohkem rõhku vaimsele tervisele ja ennetusele. Ekspertide tagamine seal, kus vaja. Soodustused tervisliku käitumise eest. Personaalmeditsiini arendamine.

Narva (05.06.2019)

- **Luu haridussüsteemi** rohkem paindlikkust. Rohkem vabadust haridusvalikutes. Õpetada **üldpädevusi ja eluks vajalikke oskusi** (meeskonnatöö, tööharjumused, loogiline mõtlemine, ettevõtlikkus, loovuse toetamine) läbi probleemipõhise õppe.
- **Rakendada täiskasvanute enesetäiendamisvõimalused:** ümberõpe iga 10 aasta tagant, kolmas puhkepäev õppimiseks ja enesearendamiseks.
- **Riigis** vähem ministeeriume ja riigiasutusi, bürokraatia vähendamine. Andmete parem kasutamine. Avalike teenuste tellerid (üks koht teenuste kättesaamiseks, digiteenused (riik ja KOV mõlemad), kohustuslikud teenused tasuta.
- **Muuta valimissüsteemi** – võimalik häält tühistada.
- **Vastutuskohustus** – isikliku vastutuse võtmine elukeskkonna ja ühiskonna kujundamises.
- **Panna tervises** suurem rõhk ennetusele ja hoiakute ja harjumuste muutmisele. Regulaarne tervisekontroll riigi kulul. Tasuta transport kahte keskaiglasse.

Tallinn (07.06.2019)

- **Siduda hariduse rahastamismudel tulemustega.**
- **Hariduses** ette valmistada tulevikuks vajalikke oskusi ja erialasid (nt puidukeemia sektoris vajalikud erialad), lähtuda tööandjate vajadustest, paindlikkuse tagamine. Õpetamisel kasvatada ettevõtlikkust, kujundada väärtusi ja hoiakuid, et inimene väärtustaks ennast ja oma tegevust ja oleks konkurentsivõimeline üle elukaare. Talentide süsteemne väljasõelumine ja arendamine. Kaotada ära „kitsas matemaatika“ üldhariduskoolides. Lõpetada gümnaasiumi ja kutsehariduse dubleerimine, samas mõlemas tagada võimalus jätkata akadeemilise haridusega. Õpetajate väärtustamine ja palgataseme tõstmine. Efektive ümberõpe - konkreetse aja jooksul kindlad tulemused. Praktilise kogemuse tagamine noortele. Rakendada 21. sajandi kool, kus andmete ja tausta põhjal soovitatakse kursusi ja täiendõpet. Kutsekoolide populariseerimine ja integreerimine elukestvasse õppesse. Kutsekoolid kui innovatsioonikeskused teatud valdkondades. Kaugõppe soodustamine, üle Eesti õppimisvõimaluste tagamine. Keeleõpe kohustuslikuks esimesest klassist. Huviringid kättesaadavaks.
- **Arendada siseriiklikke ja riigivälise ühendusi** majanduse arengu toetamiseks ja ligipääsetavuse tagamiseks. Kogu infrastruktuuri reform lähtuvalt sellest, kuidas rahvas koondub (vesi, elekter, teed, ühistransport jne). Ruumilise planeerimise ümberkorraldamine arvestades inimeste vajadusi ja keskkonnanäesmärke.
- **Toetada KOV-ide arengut.** Ühised lahendused KOV-idele (kodulehed, IT, planeeringute tegemise meetodika jms). Riigi ja KOV ülesannete selgem jaotus.
- **Energeetikas** selge suund taastuvenergeetikale. Kodanikuenergeetika.
- **Vaadata ümber maksusüsteem**, et olla tulevikus ja muutusteks valmis. Investeeringutele soodsama maksukeskkonna tegemine.

- **Majanduses** arenevate tehnoloogiate seire riiklikul tasandil, teadlik suunamine uute tehnoloogiate kasutuselevõtuks. Prioriteetide määratlemine ja tulevikuvaldkondadesse investeerimine. Tootmissektori rolli kasvamine. Eakate ettevõtluse toetamine.
- **Tööõnne, -aja ja -vormi reform** (paindlikkus ja osaajaga töö). Sotsiaalsete garantiide tagamine osaajaga töötamisel, juhtimiskvaliteedi arenguhüpe, alla 18- aastate tööharjumuste tekitamine, üleminek 4- päevasele tööädalale.
- **Arendada ökoriiki** – kemikaalide vähendamine, mahetoodete soodustamine, tarbija käitumise suunamine.
- **Sotsiaalhoolekande reform**, ühiskondlik tugivõrgustik. Tagada võrdsed võimalused ja koostöö ja aktsepteeritus. Erivajadustega inimeste tegelike vajaduste teadvustamine ja arvestamine erinevates valdkondades.
- **Ühtlustada regionaalarengut** kinnisvaramaksudega. Optimaalse ja jõukohase teenustevõrgu tagamine kohalikul tasandil.
- **Väärtustada rohkem lasterikkaid peresid**, siduda pension laste arvuga.
- **Tervises** tuua suurem rõhuasetus ennetusele (tasuta trennid, töökeskkond, juhtimiskultuuri parandamine vaimse tervise säilitamiseks. Pakkuda kättesaadavaid alternatiive alkoholitarbimisele. Suurem tähelepanu vaimsele tervisele.

Pärnu (10.06.2019)

- **Hariduses** suurem tähelepanu õppijakeskusele, õpioskuste, mõtlemisoskuste ja loovuse arendamisele mitte faktide tuupimisele. Kaasata praktikuid ja valdkonna eksperte õppekavade koostamisel ja õppetöös. Tasuta huviharidus kõigile (elukestev õpe). Koolitusapsude süsteem – lähtuvalt inimese vajadusest ja huvist.
- **Majanduses** tähelepanu tootmise arendamisele. Haarata riiklikult initsiatiivi uute lahenduste väljatöötamisel ja testimisel. Sini- ja hõbemajanduse soodustamine. Sotsiaalse ettevõtluse soodustamine.
- **Teostada kolme töökarjääri reform** – soodustada rohkem kui ühes ametis töötamist elu jooksul (valdkondade vahetused, töö tüübi vahetused, ümberõpe).
- **Viia sisse 30-tunnine tööädal**. Efektivsem töö, rohkem aega ja tähelepanu perele ja lastele.
- **Viia sisse andekate noorte ja noorte perede toetusmeetmed**, et suurendada sündivust.
- **Suurendada põlvkondade sidusust**– laste ja noorte ideede parem kaasamine, eakate kogemuse väärtustamine. Noorte omaalgatuste ja ettevõtmiste toetamine (mentorlusprogrammid, koostööplatvormid, vanemate tähelepanu laste tegemistele).
- **Rakendada vastutuskohustust**.
- **Rajada energia** varustuskindluse ja energiajulgeoleku tagamiseks tuumajaam, arendada hajusat taastuvenergia tootmist ja salvestamist, edendada vesinikumajandust.
- Toetada **kultuuripärandi** väärtustamist, kultuuri hoidva taristu arendamist, eestikeelse laulupeo ja teiste kultuuripidude jätkumist.
- **Ääremaastumise vältimiseks** soodustada nutikaid kinnisvaralahendusi soodustamisega (tühjade hoonete kasutuselevõtt, vajadusel muinsuskaitsereegleid paindlikumaks teha, et kinnismälestisi kasutusse võtta). Elamusmajanduse meetmed maapiirkondades. Rakendada regionaalset koefitsienti struktuurivahendite toetusmeetmetel (rohkem raha

regionaalse ebavõrduse vähendamiseks, toetuste otsustamine kohalikule tasandile, vähendada omaosalust vms). Jagada Eesti kaheks eurotsooniks (NUTS2). Luua maksuerisused regionaalarengu toetamiseks. Asukohaõltumatu ettevõtluse soodustamine.

- **Teha riigijuhtimine sidusaks ja terviklikuks.** Ministeeriumide ja eri valdkondade koostöö parandamine, KOV ja riigi koostöö, korrastatud haldusruum, kogukondade otsustamisvabaduse suurendamine. Valimistel avatud nimekirjad.
- **Tähtsustada kogukondade rolli.** Ühiskondliku ja vabatahtliku töö väärtustamine ja võimaluste loomine. Erinevate inimeste ja rahvuste kontaktide ja koostöö soodustamine.
- **Tervishoius** suurem rõhk vaimse ja füüsilise tervise ennetustegevusele (ennetus ja teavitus lasteaiast alates, liikumisvõimaluste loomine). Suurem rõhk meeste tervisele, tervisekäitumise parandamine ja eeskuju järeltulevatele põlvedele.

Kuressaare (11.06.2019)

- Luua rohkem paindlikkust **haridusvaldkonnas**. Aktsepteeritud, võrdväärse koheldud erinevad koolid, õpetamismudelid-meetodid. Sh valikuvabadus, paindlik kohalolu. Õpetajad on liikuvad (mitte kooliga seotud), täna tähendab kool koolimaja. Õpetada koolides võrdselt eesti, vene ja inglise keelt. Hoida ja arendada eesti keelt ja sõnavara.
- **Luua ettevõtlusvormid** ja töötamisvõimalused erinevatele sihtgruppidele, sh 50+ vanustele (toetused, mentorlus, töökohad).
- **Igale perele kolm vanaema** – soodustada noorte ja vanade koostööd (nt elukaareelamud, kus elavad mitu põlvkonda koos).
- **Vältida ääremaastumist:**
 - Maksuerisused, piirkondade rahastusmudeli muutmine (ei sõltuks inimeste arvust);
 - Toetused (nt toetus õppekäikudeks linnadesse);
 - Taristu ja ligipääsetavus (õppimiseks, töötamiseks, reisimiseks);
 - Paindlikud õpi- ja töötamisvõimalused ning parem ligipääsetavus (võimalus kombineerida nt e-lahendusega);
 - Edendada kaugtööd ja erinevaid töövorme.
 - Kasutada juulikus positsioneerimist, et selgitada, kus inimesed tegelikult tahavad olla.
 - Pikaajaline vaade riigi investeringute tegemisel, arvestada ka väiksemaid valdu.
 - Soodustada ülikoolide, asutuste jne liikumist pealinnast välja.
- **Rakendada riigijuhtimises** osalusdemokraatiat:
 - Parandada kommunikatsiooni inimese ja riigi vahel, mõlemas suunas.
 - Riigi asjade korraldamisel kogukondadele rohkem vastutust ja vabadust. Riigijuhtimisse Tallinnast väljast vaadet juurde tuua.
 - Riigikogule suurem roll riigi asjade korraldamisel.
 - Poliitikute eeskuju, tunnistada eksimusi ha vabandada.
- **Viia läbi pensionireform** - kaotada pensioniiga ja pensionide maksmine (tulevikus selle maksmiseks raha ei jätku).

Lõuna-Eesti (12.06.2019)

- **Hõbemajandus** kui Lõuna-Eesti võimalus – Lääne-Euroopa elamis- ja elamuspiirkond.
- **Maksusoodustused** Kagu-Eestis, nt aktsiis -20%, piirkonna vajadustega arvestav maksupoliitika.

- **Alustava ettevõtja toetus**, väiksem omaosalus toetustele, laenude ja käenduste tingimused üle vaadata – ei lahenda turutõrget investeringute tegemiseks.
- **Tekitada vabatsoon** Koidulasse, nt kasiino.
- **Luaa Eesti uute ideede testimise piirkonnaks.**
- Lõuna-Eestis on tehnoloogia kasutuselevõtt ettevõtetes aeglane, sh digitaliseerimine (aeglasem kui Ida-Virumaal või Harjus). Vajalik on struktuurne muutus majanduses, sealjuures silmas pidada ka seda, et muutus jõuaks regioonidesse.
- **Tekitada kõrghariduse omandamise võimalus igas maakonnas** (regionaalsed kolledžid või õppekavad kutsekoolide juures). **Lõimumine koolide vahel** – üldhariduskoolid ja kutsehariduskoolid/ kutsehariduskoolid ja kõrgkoolid. Hetkel on haridusränne ühesuunaline, kõrgharidusega inimesi on väljas pool Tartut vähe.
- **Kolida Pealinn Tartusse.** Tallinn jääb majanduskeskuseks. Siis on meil Eestis kaks tugevat arenevat regiooni.
- **Ühendada terve Eesti tugevamini:** Tallinn-Tartu maantee; Riia-Tartu-Tallinn rongliin; Valga-Koidula-Pihkva rongiliin; Tartu lennujaam. Kiire internetiühenduse arendamine.
- Tuua Riik rohkem näoga kohaliku omavalitsuse poole.
- **Reguleerida avaliku huvi teenuseid täpsemini**, et oleks PLAAAN, millised teenused peaksid/võiksid IGAS piirkonnas kättesaadavad olla ja millistel tingimustel (e-teenus, teenus x km kaugusel jm).
- Tagada Hea ja turvaline kliima.